

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ (1348 - 1356)

Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι οἱ ὁποῖοι κατεσπάραξαν τὸ βυζαντινὸν κράτος κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος¹ παρέσχον τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Σέρβον ἡγεμόνα Στέφανον Δουσάν (1331 - 1355) ὅπως ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ κράτους του εἰς βάρος τῶν Βυζαντινῶν. Οὕτω κατὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους θέτει ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς εἰς τὰ χεῖλη τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ «ὁ Τριβαλλὸς² καθάπερ ποταμὸς πλημμυρίσας, καὶ μακροῖς διαστήμασι τοὺς οἰκείους ὑπερβάς ὅρους, τὰ μὲν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας παμπληθῆσιν ἤδη ῥοθίοις κατέκλυσε, τὰ δ' ἀπειλεῖ κατακλύσειν»³ δυσαριθμήτοις γὰρ διαστήμασι γῆς ἡμῶν ἀφιστάμενος τοσαύτην εἴληφε τόλμαν καὶ δύναμιν, ὥς καὶ τὴν ἡμετέραν ἤδη συνεχῶς κατατρέχειν τὰ τούτου στρατόπεδα, καὶ μηδενὸς κωλύοντος ἔξ ἐφόδου ληΐζεσθαι, καὶ τὸν τῶν ἐπιδορατίδων φόρον εἰς τὰς ἡμετέρας ἔχειν τῶς ἀκοὰς παραπέμπειν»⁴.

Ἦδη τῷ 1342 ὁ Δουσάν ἦτο κάτοχος ἀρκετῶν πόλεων τῆς Νοτίου Μα-

¹ Βλ. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, (München 1940), 358 κἑξ. G. Diehl - R. Guiland - L. Oeconomus - R. Grousset, *L'Europe Orientale de 1081 à 1453* (Paris 1945), 237, 312. Λεπτομερὴς ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων τῆς ἐν λόγω ἐποχῆς εὐρίσκεται εἰς T. Florinskiĭ, «Andronik mladšij i Ioann Kantakuzin, Očerk Istorii Vizantii vo vtoroj četverti XIV veka», *Zurnal Ministerstva Narodnago Prosveščeniija* (ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔξης ἀπλῶς ὡς ZMNP), 201 (Ἰούλ. 1879), 87 - 243 (Αὔγ. 1879), 219 - 251, 205 (Σεπτ. 1879), 1 - 48, καὶ κυρίως εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἰδίου συγγραφέως: *Juznye slaviane i Vizantija vo vtoroj chetverti XIV veka* (S. Peterburg 1882), τόμοι δύο.

² Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἐκάλουν τοὺς Σέρβους *Τριβαλλοὺς* κατὰ τὴν συνήθειάν των ν' ἀποδίδουν ἐθνικὰ ὀνόματα ἀρχαίων φύλων εἰς συγχρόνους των λαοὺς. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ὀνόματος *Τριβαλλοὶ* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων βλ. E. Polaschek, «Triballi», *Pauly - Wissowa*, RE XII (1937), 239ib - 240ia, καὶ N. A. Bees, «Über einen Kodex der serbischen Königin Milica oder Helena» ASF (=Archiv für slavische Philologie), 34 (1912 - 1913), 300 - 301.

³ Γρηγοράς, 2, 817 (Βόννης).

κεδονίας μεταξύ τῶν ὁποίων συγκατελέγετο καὶ ἡ Ἑδεσσα¹. Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος κατέλαβε τὸ πλεῖστον τῆς Ἀλβανίας καὶ τέλος ἔγινε κύριος τῆς «μεγάλης καὶ ὠραίας», κατὰ τὸν Καντακουζηνόν², πόλεως τῶν Σερρῶν³ καὶ ταχέως ἐπεξετάθη ἀνατολικώτερον τούτων⁴. Μόνον ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ μέγα τοῦτο κέντρον τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου, ἔμεινε ἔξω τῶν κατακτήσεων τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος, παρ' ὅλας τὰς ἀλλεπαλλήλους προσπάθειάς του πρὸς ἀπόκτησιν ταύτης. Ἡ εὐχολος καὶ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος γενομένη κατάκτησις τῶν βυζαντινῶν τούτων ἐδαφῶν ἐγέννησεν εἰς τὸν Δουσάν ὄνειρα περὶ καταλήψεως καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Ἀλλωστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀκριβῶς ἐνεθάρρυνε τὸν Σέρβον ἡγεμόνα ὅπως πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρά του. Οὕτω μικρὸν μετὰ τὴν πῴσιν τῶν Σερρῶν ὁ Δουσάν ὑπέγραψε χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ παρὰ τὰς Σέρρας ὡς «Στέφανος Κράλης καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ρωμανίας»⁵, τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ Πάσχα (16 Ἀπριλίου) τοῦ ἔτους 1346⁶ ἐστέφθη εἰς τὰ Σκόπια, τὴν πρωτεύουσιν τοῦ κράτους του, «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ρωμανίας» παρουσία τῆς σερβικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ἡγεσίας τοῦ σερβικοῦ καὶ βουλγαρι-

¹ Βλ. C. Jireček, *Geschichte der Serben* (Gotha 1911), I, 381. I. v. Thallóczy-C. Jireček, «Zwei Urkunden aus Nordalbanien», *Illyrisch-Albanische Forschungen*, I (1916), 132.

² Καντακουζηνός, I, 55 (Βόννης).

³ Περὶ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας τῆς πτώσεως τῶν Σερρῶν (25 Σεπτεμβρίου 1345) βλ. A. Solovjev, «Car Dušan u Serezu», *Jugoslavenski Istoriski Casopis*, I (1935), 474 κξξ. ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁴ Περὶ τῶν νοτιοανατολικῶν συνόρων τοῦ κράτους τοῦ Στεφάνου Δουσάν βλ. D. Jovanović, «Kako su se širele mec'e srpskoj drzavi za vlade Stevana Dušana, i oblasti njegove carevine», *Glasnik društva srbske slovesnosti*, 68 (1889), 76 - 109. Ἐπίσης βλ. τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος παρατηρήσεις τοῦ C. Jireček εἰς τὸ ASE, 17 (1895), 266. Πρβλ. ἐπίσης P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine* (Paris 1945), 1995 κξξ.

⁵ Βλ. προχείρως τὴν ἐκδοσιν εἰς K. Σάθα, MB, 1, 234 - 239. Ἡ χρονολογία τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι Ὀκτώβριος 6854 (1345). Εἰς μίαν ἐπιστολὴν του (15 Ὀκτωβρίου 1345) ἀπὸ τὰς Σέρρας (in Sero) πρὸς τὸν Δόγην τῆς Βενετίας ὁ Δουσάν ὑπογράφεται ὡς «Stephanus rex... fere totius imperii Romaniae dominus» (S. Ljubic', *Listine o odnošajih izmedju juznoga slavenstva i mletačke republike* (Zagreb 1870), II, 278). Περὶ τῆς προσλήψεως τοῦ τίτλου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Δουσάν βλέπε ὅσα γράφει ὁ Καντακουζηνός, II, 552. Περὶ δὲ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας πρβλ. M. Laskaris, «Povelje srpskih vladalaca u grčkim republikacijama», *Prilozi za knjizevnost*, 8 (1928), 186 κξξ.

⁶ Τὸ Χρονικὸν τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Ciriac Estopanan), 35, θέτει ἐσφαλμένως τὴν στέφιν τοῦ Στεφάνου Δουσάν εἰς τὸ ἔτος 1350.

κοῦ κλήρου ὡς καὶ τοῦ Πρώτου τῶν μονῶν τοῦ Ἀθῶ. Ἦδη πρὸ τῆς στέψεώς του εἰς τὰ Σκόπια, ἀπέστειλε κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1346, πρέσβεις πρὸς τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν με σκοπὸν τὸν σχηματισμὸν συμμαχίας στρεφομένης ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Βενετικὴ Γερουσία ἀπήντησεν ἀρνητικῶς εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος διὰ μιᾶς εὐγενοῦς ἐπιστολῆς (3 Μαρτίου 1346)¹, διότι προέβλεπε ὅτι τὸ τοιοῦτον θὰ ὠδήγει εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σέρβων, πράγμα ἀνεπιθύμητον ὑπ' αὐτῆς.

Τὸ βυζαντινὸν κράτος ἦτο ἀνίκανον, λόγῳ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, ὅπως φέρη ἀντίστασιν εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Δουσάν μέχρι τῆς ἀνόδου τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1347. Μόνον τότε ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἐτακτοποίησε πρῶτον ἐπείγοντα ἐσωτερικὰ ζητήματα, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸν Δουσάν. Ἡ πρώτη του πράξις ἦτο ὁ διορισμὸς τοῦ μεγαλυτέρου υἱοῦ του Ματθαίου ὡς διοικητοῦ τῆς Δυτικῆς Θράκης (δόκλήρου τῆς χώρας μεταξὺ Χριστοπόλεως καὶ Λιδυμοτείχου), ἡ ὁποία εἶχε τώρα κοινὰ σύνορα μετὰ τὸ κράτος τοῦ Δουσάν. Κατόπιν ἔστειλε πρεσβείαν πρὸς τὸν Σέρβον ἡγεμόνα διαβιβάζουσαν τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν τοῦ παρέσχε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του ὅπως ἀποσυρθῇ ταχέως τῶν βυζαντινῶν ἐδαφῶν τὰ ὁποῖα εἶχε καταλάβει². Ὁ Δουσάν ἐδέχθη τοὺς ἀπεσταλμένους, ἀλλὰ δὲν ἔδειξε καθόλου προθυμίαν ὅπως ἐπιστρέψῃ τὰς καταληφθείσας βυζαντινὰς πόλεις εἰς τὸν Καντακουζηνόν³. Βλέπων ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ τὴν ἀπροθυμίαν ταύτην τοῦ Δουσάν, ἀπέστειλε καὶ δευτέραν πρεσβείαν ἀπειλῶν μετὰ πόλεμον εἰς περίπτωσιν ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως· ὁ Σέρβος ὅμως ἡγεμὼν δὲν ἤλλαξε στάσιν καὶ ὁ Καντακουζηνὸς τότε ἐζήτησε στρατιωτικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν γαμβρόν του ἐπὶ θυγατρὶ⁴ ἐμίρην Ὁρχάν. Ὁ Ὁρχάν πράγματι ἔστειλε πλέον τῶν δέκα χιλιάδων Τούρκων στρατιωτῶν⁵ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν υἱῶν του, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐβάδιζον μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ ἐναντίον τῶν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν Σέρβων. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως στρατιῶται τοῦ Ὁρχάν ἀπεδείχθησαν κάθε ἄλλο παρὰ σύμμαχοι τῶν Βυζαντινῶν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς

¹ S. Ljubic', "Ενθ' ἀν., II, 326-327. Monumenta Ragusina (Zagreb 1879), I, 221, 226.

² Καντακουζηνός, 3, 31.

³ "Ενθ. ἀν., 3, 31.

⁴ Ioannis Comneni medici, Vita Ioannis Cantacuzeni Romæorum imperatoris, ed. Chr. Loparev (Petropoli 1888, 7. Παρβλ. N. Jorga, Gesch. des osm. Reiches, I, 188-189.

⁵ Καντακουζηνός, 3, 32.

μετεφέρθησαν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν προέβησαν εἰς λεηλασίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ τέλος ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, πρὶν καὶ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν Σέρβων, πρὸς μεγάλην ἱκανοποίησιν τοῦ Δουσάν. Οὕτως ἀπέτυχεν ἡ πρώτη προσπάθεια τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅπως ἀποσπάσῃ διὰ τῆς βίας ἀπὸ τοὺς Σέρβους τὰ κατακτηθέντα ὑπ' αὐτῶν βυζαντινὰ ἐδάφη.

Ὁ Δουσάν, ἐπωφελούμενος τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἐστράφη πρὸς τὰ βόρεια τμήματα τοῦ κράτους του εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον ἤδη εἰσβάλλει οἱ Οὐγγοὶ ὑπὸ τὸν νέον βασιλέα των Λουδοβίκον Α' (1342 - 1385).

Ἄλλο πεδῖον στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Σέρβων ἦνοιξεν εἰς τὰ νότια σύνορα τοῦ κράτους των μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βυζαντινοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου Ἀγγέλου τοῦ Πιγκέρνου. Ὁ Ἰωάννης Ἀγγελος, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1348, γενόμενος θυμὰ τοῦ ἐνσκήψαντος ἐκ τῶν Τατάρων φοβεροῦ ἐκείνου λοιμοῦ¹, ἤτο ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, διωρίσθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν βυζαντινὸν θρόνον διοικητῆς (κεφαλῇ) τῆς Θεσσαλίας μὲ τὸ δικαίωμα, ὅπως κατέχη τὴν θέσιν αὐτὴν ἐφ' ὅρου ζωῆς². Μετὰ παρέλευσιν μικροῦ διαστήματος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου³ ἀπέστειλεν ὁ Στέφανος Δουσάν τὸν Γρηγόριον Πρελοῦμπον, ἓνα τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν του, μὲ στρατὸν ἀποτελούμενον κυρίως ἐξ Ἀλβανῶν⁴, ὅπως καταλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν⁵. Ὁ Πρελοῦμπος δὲν συνήντησεν ἀντίστα-

¹ Καντακουζηνός, 3, 49 κἑξ. Πλὴν τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ὑπάρχουν καὶ δυτικαὶ ἀναφέρουσαι λεπτομερῶς τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ὁ λοιμὸς ἐκεῖνος εἰς τὸν πληθυσμὸν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους (Chon. Estense Muratori, 15, 448).

² Καντακουζηνός, 2, 320. Γρηγοράς, 2, 644.

³ Ἐσφαλμένως ὁ V. Parisot (Cantacuzène, homme d'état et historien (Paris 1845), 212), γράφει ὅτι οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὴν Θεσσαλίαν ζῶντος τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου. Ὁ Καντακουζηνός (3, 147), ὁ ὁποῖος ἦτο σύγχρονος τῶν γεγονότων, ἀναφέρει ρητῶς τὰ ἑξῆς εἰς συνομιλίαν του μὲ τὸν Στέφανον Δουσάν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεών των ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης τῇ 1350, τὰ ὁποῖα δὲν ἀφήνουν καμμίαν ἀμφιβολίαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Parisot: «ὕστερον δὲ Ἀγγέλου τοῦ ἐμοῦ τετελευτηκότος ἀνεψιοῦ, ὃς ἤρχεν ὑπ' ἐμοῦ πεμφθεὶς, ἀρπάσας τὰς ἐπαρχίας ἔχεις».

⁴ Περὶ τοῦ ρόλου τὸν ὁποῖον ἔπαιξαν οἱ Ἀλβανοὶ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Δουσάν βλ. C. Jireček, Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Servien (Denkschriften d. Kais. Akad. d. Wiss. in Wien, Phil. hist. klasse, 56, 1912), I, 75. C. Jireček, «Albanien in der Vergangenheit», I (1916), 74. L. v. Thallóczy - C. Jireček, «Zwei Urkunden aus Nordalbanien», IAF, I (1916), 133.

⁵ Ὁ C. Hopf, Geschichte Griechenlands I, 446, γράφει ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου καὶ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Σέρβων ἔλαβον χώραν κατὰ τὸ 1349. Τὴν γνώμην τοῦ Hopf ἠσπάσθησαν καὶ οἱ T. Florinskij (ZMNP., 205 (Σεπτ. 1879), 14), I. Ρωμανός (Γρατιανός Ζώρζης, ἀνθέντης

σιν' ἐκ μέρους τῶν Θεσσαλῶν, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὴν σιγὴν τῶν πηγῶν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, παρ' ὅλον ὅτι γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Καντακουζηνόν² καὶ Γρηγοράν³ ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὸν στρατὸν τῶν καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὸ ἄριστον ἱππικόν των. Συγχρόνως ἄλλα σερβικά στρατεύματα κατελθόντα ἐξ Ἀλβανίας κατέλαβον τὴν Ἡπειρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, αἱ ὁποῖαι προσσηρτήθησαν ἐπίσης εἰς τὸ κράτος τοῦ Στεφάνου Δουσάν⁴.

Λευκάδος. Ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Καθ. Κ. Χόφφ (Κέρκυρα 1870), 270), καὶ W. Miller (The Latins in the Levant (London, 1908), 280). Ἡ χρονολογία ὁμοῦς αὕτῃ δὲν εὐσταθεῖ διότι ἔχομεν δύο χρυσόβουλλα τοῦ Δουσάν ἀπολυθέντα κατὰ Νοέμβριον 1348 ὑπὲρ δύο μονῶν τῆς Θεσσαλίας. Διὰ μὲν τὸ ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων παραπέμπω εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ N. A. Βέη («Σερβικά καὶ βυζαντινὰ γράμματα Μετεώρου», Βυζαντίς, 2 (1912), 59-62), διὰ δὲ τὸ ὑπὲρ τῆς μονῆς Λυκουσάδος εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ D. Anastasijevic' («Dve Dušanove grčke hrisovulje», Spomenik Kraljevske Akademije, 55 (1922), 31-36) διότι δυστυχῶς δὲν μοῦ εἶναι προσιτὸν τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ ἔργον τῶν A. Solovjev - V. Mošin, Grčke povelje srpskih vladana (Beograd 1936), τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ χρησιμοποιηταῖ ὁμοῦ μετὰ τῶν βιβλιοκρισιῶν τοῦ M. Λάσκαρι Revue Intern. des Études Balk., 3 (1937), 268-272), καὶ D. Anastasijevic' (Byzantion, 12 (1937), 625-638). Συνεπῶς δικαιολογημένως γράφει ὁ A. Solovjev, Byzantinoslavica, 4 (1932), 169) ὅτι ὁ «Δουσάν πρέπει νὰ εἶχε καθυποτάξει τὴν Θεσσαλίαν προφανῶς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1348».

¹ Βλ. C. Hopf, Ἐνθ' ἄν., I, 446a. Ὁ A. Solovjev (Byzantinoslavica, 4 (1932), 166) ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλίας «ὑπῆρξεν ἀπλῶς εἰρηνικὴ καθυπόταξις κατόπιν σημαντικῶν διαπραγματεύσεων, ὅπως κατὰ τὸ 1342 καὶ 1343». Διὰ τῶν τελευταίων χρονολογιῶν ὁ Solovjev ἐννοεῖ τὴν συμφωνίαν μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τῆς ὁποίας οἱ πρῶτοι ὑπεχρεοῦντο ὅπως ἀναγνωρίσουν τὰς βυζαντινὰς ἀρχὰς λαμβάνοντες ὡς ἀντάλλαγμα πολλὰ προνόμια (πρβλ. Καντακουζηνόν, 2, 320). Λοιπὸν δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ συνέβῃ κάτι παρόμοιον καὶ μετὰ τῶν Θεσσαλῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ Δουσάν, ἐφ' ὅσον μάλιστα γνωρίζομεν ὅτι ἡ Θεσσαλία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπέφερε ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῶν συνεχῶν λεηλασιῶν ὑπὸ τῶν Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν (πρβλ. Καντακουζηνόν, 2, κεφ. 28, καθὼς C. Jireček, Staat und Gesellschaft, I, 35, καὶ I. Sokolov, Vizantijskij Vremennik, 24 (1923-1926), 30). Ἀφ' ἑτέρου εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Δουσάν ἔγινε κύριος πολλῶν πόλεων, διὰ παροχῆς προνομίων. (Τὴν σχετικὴν περὶ τοῦ ζητήματος βιβλιογραφίαν βλέπε εἰς I. Solovjev, Ἐνθ' ἄν. 166, 36). Σχετικῶς ὁμοῦς μετὰ τὴν Θεσσαλίαν οὐδεμίαν τοιαύτην εἰδησιν ἔχομεν εἰς τὰς πηγὰς μας. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἔχουν συμβῇ εἰς τὴν Θεσσαλίαν παρόμοιαι περιπτώσεις μετὰ ἐκείνην τοῦ Ἰωάννου Τσάφα Ὁρσίνη Δούκα εἰς τὴν Ἡπειρον (βλ. I. Ρωμανόν, Ἐνθ' ἄν. 282 κἑξ. καὶ Σπ. Λάμπρον, «Ἐγγραφα ἐκ τοῦ Archivio Capitolino» NE, 20 (1926), 303 κἑξ.).

² Καντακουζηνός, 2, 355, 391-392.

³ Γρηγοράς, 2, 657, 663.

⁴ Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔτος τῆς καταλήψεως τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τῶν Σέρβων ἔχουν ἐκφρασθῇ διάφοροι γνώμαι. Ὁ Σκώτος ἱστορικὸς G. Finley (A History of Greece (Oxford 1877), IV, 129), τοποθετεῖ τὸ γεγονός εἰς τὸ ἔτος 1350, ὁ V. Ma-

Πληροφορούμεθα ἐκ συγχρόνων πηγῶν ὅτι οἱ Σέρβοι ἦσαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1348 ἤδη κύριοι ὁλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἐκτὸς τῆς Μαγνησίας, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τοὺς Καταλανοὺς καὶ εὗρισχοντο ἔξωθεν τοῦ Βενετικοῦ λιμένος τοῦ Πτελεοῦ (Ἰταλ. Phitelleo, Fiteleo ἢ Feteleo) ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς εἰσόδου τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου¹.

Τὰ νεοκατακτηθέντα ἐδάφη διηρέθησαν διοικητικῶς εἰς δύο τμήματα. Τὸ ἐν ὑπὸ τὸν δεσπότην Συμεὼν² περιελάμβανε τὴν Ἠπειρον καὶ Αἰτωλοα-

kušev (Istoričeskija rozyskanija o Slavjanah v Albanii v srednie veka (Varšava 1871), 46) γράφει ὅτι οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὰ Ἰωάννινα κατὰ τὸ 1340, ὁ T. Florinskij (Juznye slaviane i Vizantija, II, 169, 3) πρὸ τοῦ ἔτους 1348, ὁ A. Pogodin (Istorija Serbii (S. Peterburg [1910]), 67, 73) πρὸ τοῦ ἔτους 1346, καὶ ἐσχάτως ὁ Ἰσπανὸς καθηγητὴς S. Cirac Estorpanan (El legado de la basilissa María y de los despotas Thomas y Esaú de Joannina (Barcelona 1943), I, 114) κατὰ τὸ 1349. Ἐπίσης ὁ I. Ρωμανοῦς (Ἐνθ' ἄν., εἰς τὸν γενεαλογικὸν πίνακα εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου) θέτει τὸ γεγονός εἰς τὸ 1350. Ὁρθὴ εἶναι ἡ γνώμη τοῦ C. Jireček (Gesch. d. Serben, I, 395) κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἠπειρος μετὰ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας κατελήφθησαν κατὰ τὸ 1348, ὅπως καὶ ἡ Θεσσαλία, ἐφ' ὅσον κατέχομεν ἐπιστολὴν τοῦ Δουσάν τῆς 3ης Ἰανουαρίου 1349 τὴν ὁποίαν ὑπογράφει ὡς «imperator Raxie et Romanie, dispotus Larte [= Ἀρτα] et Blachie comes».

¹ Misti, XXVII, Fol. 11. S. Ljubic', Ἐνθ' ἄν., III, 110, 169, 174. Περὶ Πτελεοῦ βλέπε Ν. Γιαννοπούλου, «Ἡ μεσαιωνικὴ Φθιώτις καὶ τὰ ἐν αὐτῇ μνημεῖα», ΔΙΕΕ, 8 (1922), 18-38. Οἱ Σέρβοι οὐδέποτε κατέλαβον τὴν νήσον Εὐβοίαν ὡς ἐνόμισεν ὁ S. Palanzone («Jugo-vostok Evropy v XIV v.», ZMNP, 94 (Ἀπρ. 1857) 94· πράγματι ἐγένοντο κύριοι τοῦ Πτελεοῦ διὰ ἐν μικρὸν διάστημα, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας τῆς 14ης Μαρτίου 1350 πρὸς τὸν Δουσάν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγιγνώσκουμεν μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «ad factum damnorum illatorum per illos de Compagna et Albaneses nostris fidelibus Phetelei, rescribatur eis [sc. baiulo et consiliariis Negropontis], quod gravamur et turbamur de damnis premissis, et placeat nobis provisio, quam fecerunt in mittendo ad illos de Compagna et ad illum Prealipo pro satisfactione et emenda dictorum damnorum, et quod pro parte nostra scribimus et sic fiat litteras nostras domino—regi Rasie pro satisfactione dictorum damnorum, et ut illum Prealipo subditum suum corrigat et admoneat taliter, quod in posterum non presumat damnificare nostra tes vel adherere damnificantibus eos, in ea forma, quam pro honore et bono facti cognoverimus expedire». (S. Ljubic', Ἐνθ' ἄν., III, 169). Ἄλλην μαρτυρίαν περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Πτελεοῦ ὑπὸ τῶν Σέρβων ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ βάρυλος τῆς Εὐβοίας Ἰωάννης Ἰουστινιάνης ἔκτισε κατὰ τὸ 1366 διὰ δημοσίων ἐξόδων τὸ καταστραφέν ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν στρατιωτῶν διοικητῆριον τῶν Βενετῶν διοικητῶν (rettori) εἰς τὸν Πτελεόν. Πρβλ. Τ. Νερούτσου, «Χριστιανικαὶ Ἀθῆναι, ΔΙΕΕ, 4 (1892), 200, 1.

² Ὁ Συμεὼν ἦτο ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Δουσάν, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Στεφάνου Οὐρση Γ' καὶ τῆς Μαρίας Παλαιολογίνης, θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου (ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β') καὶ ἐγγονῆς τοῦ Νικηφόρου Χούμνου. Βλ. Μ. Laskaris, Vizantiske princeze u srednjeevokovnoj Srbiji, Prilog

καργανίαν, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τὸν καίσαρα Γρηγόριον Πρελοῦμπον¹ ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς Θεσσαλίας². Ὁ Γρηγόριος Πρελοῦμπος ὑπῆρξεν εἰς τῶν πλέον ἱκανῶν καὶ εὐνοουμένων στρατηγῶν τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἦτο καὶ γαμβρὸς τοῦ Σέρβου ἡγεμόνος ἐπὶ τῇ θυγατρὶ του Εἰρήνη³. Ὁ

istoriji vizantiskosrpskich odnosa od kraja XII do sredine XV veka (Beograd 1926), 88. Χωρὶς ἀμφισβήτησιν ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὁ Γρηγοράς (3, 557), τὸν Συμεὼν ὡς υἱὸν τοῦ Δουσάν, τὸ δὲ Χρονικὸν τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Προκλου (ἐκδ. Cirac Estopanan, 36) ὡς ἀυτάδελφον τοῦ Δουσάν. Ἡ κυριωτέρα βιβλιογραφία περὶ τοῦ Συμεὼν εἶναι: Niko Iovic, «Srbski Komneni», Glasnik, 12 (1860), 397-473, 13 (1861), 283-357. P. Srec'kovic, «Car Siniša Paleolog Nemanjić i despot Janinski Toma», Glasnik, 27 (1870), 226-240. (Τὸ ἴδιον ὕλικὸν περιέλαβεν ὁ Srec'kovic καὶ εἰς τὴν ἰδιζήν του Istorijska srpskoga naroda (Beograd 1884), 2, 738-744). R. Agatonovic, Car Simeon-Siniša Nemanjić Paleolog (Beograd 1893).

¹ Περὶ τῶν διαφόρων τύπων τοῦ ὀνόματος τοῦ Πρελοῦμπου βλ. S. Cirac Estopanan, ἔνθ' ἄν., 1, 189, 99 εἰς οἷς προσθετέοι: Prealipo (S. I. Jubic, ἔνθ' ἄν., 3, 110, 169), Prilup (Don Mauro Orbini, Il regno degli Slavi, hoggi corrottamente detti Schiavoni (Pesaro 1601), 271). Περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ σλαβικοῦ ὀνόματος Preljub βλ. F. Miklosich, Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen, Heidelberg 1927, 71. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Γρηγορίου Πρελοῦμπου ἐν γένει βλ. St. Novakovic, Stara srpska vojska (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ratnik Beograd 1893), 141-142 καὶ E. de Borchgrave, «L'empereur Etienne Douchan de Serbie et la péninsule balkanique au XIVe siècle», Bulletins de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 8 (1884), 420.

² Ἡ Θεσσαλία καλεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ταύτης *Βλαχία*, *Μεγάλη Βλαχία* ἢ ἡ ἐν Ἑλλάδι *Βλαχία*. Μὲ τὸ ἱστορικο-γεωγραφικὸν αὐτὸ πρόβλημα ἡσχολήθησαν παλαιότερον οἱ G. Murru (Istoria Românilor din Pind, Valahia Mare (980-1259), Bucuresti 1913) καὶ N. Iorga (Histoire des Romains de la péninsule des Balkans (Albanie, Macedoine, Épire, Thessalie, etc.), Bucarest 1919, σ. 8 κἑξ.), ἐσχάτως δὲ ὁ I. Nistor, «Originea Românilor din Balcani si Vlahiile din Tesalia si Epir», Memoriile sectiei istorice Acad. Rom., Seria III, 26 (1944), 151-212 καὶ «Les Valachies de Thessalie et d'Épire», Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, 25 (1944), 228-230, χωρὶς ὅμως ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ ἱστορικογεωγραφικῆς ἐπόψεως. Μία ἐξαντλητικὴ μελέτη περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ καὶ τῶν τυχόν τοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος «Μεγάλη Βλαχία» δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς ἀκόμη.

³ Γνωρίζομεν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Εἰρήνη ἦτο κόρη τοῦ Δουσάν ἐξ ἐνὸς χρυσοβούλου τοῦ Οὐρση Ε' (υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Δουσάν) ἀπολυθέντος κατὰ τὸ 1357 ὑπὲρ τῆς μονῆς τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου τοῦ Ἀθῶ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπινυρῶνει τὰ κτήματα τῆς καισαρίσσης Εἰρήνης, χήρας Πρελοῦμπου καὶ ἀδελφῆς του. Βλ. τὴν ἐκδοσιν τοῦ χρυσοβούλλου εἰς D. Anastasijevic, «Srpski arhiv Lavre Atonske», Spomenik, 56 (1922), 6. Πρὸ βλ. N. A. Βέην, Βυζαντίς, 1 (1909-1910), 236β, 1 καὶ C. Jireček, ἔνθ' ἄν., I, 388, 4. Ὁ A. Solovjev (ἔνθ' ἄν., Byzantinoslavica, 4 (1932), 166), ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι αἱ λέξεις «ljubeznoj sestroj»

Hopf¹ γράφει ὅτι ὁ Προελοῦμπος «der neben dem Despoten Liberis der erste in seinem [=τοῦ Δουσάν] Rathe war», καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός², ἐξαίρει τὰς ἀρετὰς τοῦ Σέρβου στρατηγοῦ.

Σχετικῶς μὲ τὰ ὅρια τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Γρηγορίου Προελοῦμπου ἐδαφῶν ἐπικρατεῖ σύγχυσις, καὶ τοῦτο, λόγῳ τῶν πενιχρῶν καὶ ἀντιφατικῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ ζητήματος, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχουν αἱ βυζαντιναὶ πηγαί. Ἐξ ἐνὸς χωρίου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὸ ὁποῖον γράφει σχετικῶς μὲ τὰ Σέρβια ὅτι ἦσαν «πόλις δὲ ταῦτα, οὐ μικρά, ἐν μεθορίοις Βοιτιαίας κειμένη καὶ Θετταλίας, ἧς ἦρχε μετὰ τῆς ἄλλης Θετταλίας Πρεάλιμπος»³, δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ βόρεια σύνορα ἐξετείνοντο ὀλίγον βορειότερον τῶν Σερβίων. Τὰ ἀνατολικά σύνορα ἀπετέλει ἡ Θεσσαλικὴ ἀκτὴ τοῦ Αἰγαίου πελάγους⁴, τὰ δὲ νότια ἐξετείνοντο μέχρι τοῦ Πτελεοῦ⁵ καὶ τῶν ἐδαφῶν δυτικῶς αὐτοῦ. Τὰ δυτικὰ σύνορα εἶναι τέλος ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν ὅλην τὴν σύγχυσιν. Μερικοὶ θέτουν τὴν ὁροσειρὰν τῆς Πίνδου ὥς τὰ δυτικὰ σύνορα τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Προελοῦμπου, ἐνῶ ἄλλοι πιστεύουν ὅτι ἐπίσης τμήματα τῆς Ἡπείρου μετὰ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων διετίθουν ὑπ' αὐτόν. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ Προελοῦμπος οὐδέποτε ἤρξεν Ἡπειρωτικῶν ἐδαφῶν, διότι αἱ βυζαντιναὶ πηγαὶ ἀναφέρουν αὐτὸν ὥς διοικητὴν τῆς

[=ἀγαπητὴ ἀδελφῇ] τοῦ χρυσοβούλλου, δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν κατὰ γράμμα, ἀλλὰ μᾶλλον ὥς ἔχουσαι πλατύτερον νόημα, δηλ. ὥς σημαίνουσαι ἀπλῶς συγγένειαν (rodstvenniceju [=συγγενής]). Μάλιστα ὑποπιέεται ὅτι ἡ Εἰρήνη ἦτο συγγενὴς τοῦ Οὐρεση ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλληνίδος μητρὸς του. Πάντως ἡ γνώμη τοῦ Solovjev εἶναι ἀπλὴ ὑπόθεσις καὶ δὲν δύναται νομίζω νὰ γίνῃ παραδεκτὴ. Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω δὲν νομίζω ὅτι εὐσταθεῖ καὶ ἡ κατωτέρω γνώμη τοῦ N. Iorga (Histoire des Roumains de la peninsule des Balkans, 25, 2): «On ne connaît pas l'origine de la femme de Préloub: nous soupçonnons cependant qu'elle appartenait à la dynastie grecque».

¹ C. Hopf, Ἐνθ' ἀν., I, 446, 93. Πρβλ. Waddingus, Annales minorum, ἔτους 1354, ἀριθ. 3.

² Καντακουζηνός, 2, 423: «καὶ στρατηγὸν αὐτοῖς ἐπιστήσας τὸν εὐφυχίαν καὶ τόλμην καὶ ἐμπειρίαν τῶν παρ' αὐτῷ δυνατῶν δοκοῦντα ὑπερέχειν Πρεάλιμπον ὀνομασμένον», καὶ 3, 130: «Πρεάλιμπος τῶν παρὰ Κράλῃ δυνατῶν, ὃς μάλιστα ἐδόκει συνέσει καὶ εὐτολμίᾳ καὶ τῇ περὶ τὰ πολέμια τῶν ἄλλων προέχειν ἐμπειρίαν».

³ Ἐνθ' ἀν., 3, 130 καὶ 2, 355: «περὶ τὰ μεθόρια Θεσσαλίας κειμένη πόλις [=Σέρβια]». Πρβλ. L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie (Paris 1860), 208.

⁴ Γνωρίζομεν π.χ. ὅτι οἱ Σέρβοι ἦσαν κάτοχοι ἀλυκῶν παρὰ τὸ Λυκοστόμιον καὶ Κίτρος ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς ἀκτὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Βλ. St. Novaković, Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka (Beograd 1912) 313, 792. Πρβλ. C. Jireček, Staat u. Gesellschaft, II, 43, 73.

⁵ Βλ. σελ. 61 σημείωσιν 1.

«Θετταλίας» ἢ «τῆς ἐν Ἑλλάδι Βλαχίας»¹ ἢ ὅποια ἐξετείνεται πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Πίνδου². Ἡ γνώμη ὅτι ὁ Πρελοῦμπος ἤρξε τμήματος τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν Ἰωαννίνων βασίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς: α) Εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Χρονικοῦ τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ F. Rouqueville καθὼς καὶ εἰς τὴν Σύνοψιν τῶν Μετεώρων τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψεν ὁ P. Uspenskij ἔνθα ἀναγιγνώσκουμεν τὰ ἀκόλουθα: «Εἶτα καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν ἐπιτηδᾷ καὶ ταύτην ὑφ' ἑαυτὸν [=Δουσάν] ποιησάμενος σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων, ἓνα τῶν αὐτοῦ σατραπῶν Πρέλουμπον οὕτω καλούμενον, ἄρχοντα ταύτης ἀναδείκνυσι». Παρατηρητέον ὅτι ἡ φράσις «σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων» δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ χειρόγραφον τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ὁ Γ. Αἰνιὰν καὶ τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς τὸ ἀρχαιότερον³. β) Εἰς τὸ ἀκόλουθον χωρίον τοῦ Χαλκοκονδύλη: «Καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν Τρίκκην καὶ Καστορίαν Νικολάφ τῷ Ζουπάνφ καὶ τὰ περὶ Αἰτωλίαν Πρεαλούπη [ἐπέτρεψε ὁ Δουσάν]»⁴. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ χωρίον τοῦ Χρονικοῦ δὲν νομίζω ὅτι ἡ φράσις «σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων» συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ὁ Πρελοῦμπος διωρίσθη διοικητὴς τῶν Ἰωαννίνων ἐπίσης, διότι τὸ «ταύτης» τοῦ κειμένου ἀναφέρεται μόνον εἰς «τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν», τὰ δὲ Ἰωάννινα οὐδέποτε ὑπήγοντο γεωγραφικῶς ἢ ἄλλως πως εἰς «τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν». Τὸ ἴδιον τὸ Χρονικὸν ἀναφέρει ὅτι τὰ Ἰωάννινα ὑπήγοντο εἰς τὴν Αἰτωλίαν (Ἡπειρον)⁵ ἐν σχέσει μὲ ἐν μεταγενέστερον γεγονός: «Οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ ἀσμένως αὐτὸν [=Συμεὼν Οὐρεσην] προσεδέξαντο, καὶ ὡς βασιλέα εὐφήμεσαν, καὶ τὴν Ἀρταν σὺν τοῖς Ἰωαννίνοις αὐτῷ παραδεδώκασιν μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρίων, ὧν ἡ Αἰτωλία πᾶσα κέκτηται»⁶. Ἀφ' ἑτέρου τὸ χωρίον τοῦ Χαλκοκονδύλη δὲν δύναται νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἀκρίβειαν τῶν εἰδήσεων τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ μὲν Χαλκοκονδύλης δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε ἀξιόπιστον πηγὴν⁷, ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ὑπῆρξε σύγχρονος τῶν γεγονότων καὶ μάλιστα

¹ Καντακουζηνός, 3, 130, 315. Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Cirac Estopanan), 35.

² Πρβλ. Βίον ἀγ. Ἀθανασίου (ἐκδ. Βέη), Βυζαντίς, 1 (1909-1910), 244: «Ἐντυχὼν δὲ τῷ προέδρῳ Σεργίῳ Ἰακώβῳ, μαρθάνει παρ' αὐτοῦ περὶ τῶν Σταγῶν οὕτως: ἔστι τί φησι πολίχνη ἐν μεθορίῳ κείμενον Ἰωαννίνων καὶ Βλαχίας».

³ S. Cirac Estopanan, Ἐνθ' ἀν., I, 72, II, 35.

⁴ Χαλκοκονδύλης, I, 25 (ἐκδ. Darkó).

⁵ Ὑπὸ τὸν γεωγραφικὸν ὄρον Αἰτωλία ἢ Ἀκαγρῆ ἐννοεῖται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἢ Ἡπειρος καὶ τὰ πρὸς νότον αὐτῆς ἐδάφη τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Βλ. Κ. Σάββα, Ἑλληνικά ἀνέκδοτα, Α, γ', 3, καὶ S. Cirac Estopanan, Ἐνθ' ἀν., I, 116.

⁶ Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Cirac Estopanan), 37-38.

⁷ Βλ. G. y. Moravcsik, Byzantinoturcica (Budapest 1942), I, 232.

ἐπολέμησεν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, κατὰ τοῦ Πρελοῦμπου ὁ ὁποῖος ἤρχε, κατ' αὐτόν, τῆς Θεσσαλίας καὶ ὅχι τῆς Αἰτωλίας¹. Ὑποπεύομαι ὅτι ὁ Χαλκοκονδύλης συνέχεε τὸν Γρηγόριον Πρελοῦμπον μὲ τὸν υἱόν του Θωμᾶν Πρελοῦμπον ἢ Πρελούμποβιτς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε διοικητὴς τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοῦ 1366 - 1367 μέχρι τοῦ 1384. Ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη τοῦ Χαλκοκονδύλη ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν οὕτως ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Γρηγόριος Πρελοῦμπος πράγματι ἤρξε τῶν Ἰωαννίνων. Οὕτως ὁ ἐκ Ραγούζης Βενεδικτῖνος Mauro Orbini ἔγραψεν ὅτι ὁ Πρελοῦμπος (Prilup) ἦτο «Despoto, & signor d' Iagnina, & d'altre contrade vicine»², ἃν καὶ τοῦτο εὐρίσκεται εἰς ἀντίφασιν μὲ ὅσα γράφει εἰς ἄλλην σελίδα τοῦ ἰδίου ἔργου του περὶ τῶν ἑδαφῶν τῶν χορηγηθέντων ὑπὸ τοῦ Δουσάν εἰς τὸν ἀδελφόν του Συμεών. Ἐκεῖ γράφει ὅτι ὁ Δουσάν ἔδωκεν εἰς τὸν Συμεών «la Città d'Iagnina in Romania, co tutto il paese fin'al'Arta, & molti altri Castelli, & Città, ch'erano in quei cotorni»³. Ἀναμφιβόλως ὁ Orbini ἦντλησε τὰς πληροφορίας διὰ τὴν πρώτην του γνώμην ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ἡ ἐπίδρασις ἐπίσης τοῦ Χαλκοκονδύλη καὶ ἡ παρεξήγησις τῆς φράσεως «σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων» τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου ᾧδήγησε τοὺς A. Majkov⁴, C. Hopf⁵, E. Muralt⁶, Fr. Racki⁷, W. Miller⁸, N. Βέης⁹ καὶ G. Ostrogorsky¹⁰ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ Ἰωάννινα διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γρηγορίου Πρελοῦμπου, τὸ ὁποῖον νομίζω, ὥς

¹ Καντακουζηνός, 3, 130, 315.

² Don Mauro Orbini, "Ενθ' ἀν., 271 καὶ 267: «Etolia fù data à Prialupo».

³ "Ενθ' ἀν., 270.

⁴ A. Majkov, Istorija srbskoga naroda (Beograd 1858), 82.

⁵ C. Hopf, "Ενθ' ἀν., I, 446β, 458α. Ἐπίσης C. Hopf, Chroniques gréco-romanes, inédites ou peu connues (Berlin 1873), 530.

⁶ E. Muralt, Essai de chronographie byzantine (S. Petersbourg 1871), II, 624.

⁷ Fr. Rački, «Pokret na Slavenskom jugu koncem XIV i pocetkom XV stoljeca», Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, 2 (1868), 85.

⁸ W. Miller, The Latins in the Levant, 281 καὶ Essays on the Latin Orient (Cambridge 1921), 451.

⁹ N. Βέης, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων», Βυζαντίς, 1 (1909 - 1910), 236α καὶ «Μετεώρου πίναξ ἀφιερωθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλείσης Μαρίας Ἀγγελίνης Δουκαίνης Παλαιολογίνης», Ἀρχ.Ἐφ. (1911), 182β.

¹⁰ G. Ostrogorsky, «El relicario de los déspotas del Epiro». Archivo Espanol de Arte y Arqueología, 6 (1930), 214, καθὼς καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν βελτιωμένην ἔκδοσιν τῆς μελέτης του εἰς τὸ Seminariun Kondakovianum, 4 (1931), 167.

εἶπον ἤδη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐπίσης ἡ γνώμη τοῦ I. Sokolon ὅτι ὁ Δουστὰν ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας «ἐνεχείρισε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας εἰς τὸν ἀδελφόν του Συμεὼν Οὐρεσην»¹ εἶναι ἐσφαλμένη. Προφανῶς ὁ Sokolon ἔχει συγχύσει τὰ γεγονότα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πρελούμπου (1348) μὲ μεταγενέστερα γεγονότα ὅτε ὁ Συμεὼν Οὐρεσης ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλίας.

Σύγχυσις ἐπίσης ἐπικρατεῖ καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῆς πρωτεύουσας τοῦ Γρηγορίου Πρελούμπου. Οἱ περισσότεροι τῶν ἱστορικῶν τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὴν Σερβοκρατίαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καὶ οἱ Florinskij καὶ Jirecek, ἀπέφυγον νὰ θίξουν τὸ ζήτημα. Ὁ Hopf βασιζόμενος ἐπὶ τῆς γνώμης ὅτι τὰ Ἰωάννινα διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πρελούμπου, ἔγραψεν ὅτι «Cäsar Gregor Preljub in Joanina seine Residenz aufschlug»², τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακριβὲς ἐφ' ὅσον τὰ Ἰωάννινα ὑπήγοντο εἰς τὸν Συμεὼν. Οἱ Π. Ἀραβαντινός³, Γ. Δεστούνης⁴, P. Uspenskij⁵, L. Heuzev⁶, Ἀ. Ἀδαμαντίου⁷, Μ. Γούδας⁸ καὶ ἑσχατῶς ὁ S. Cirac Estopanan⁹, ὑπεστήριξαν τὴν γνώμην ὅτι τὰ Τρίκκαλα ἦσαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Γρηγορίου Πρελούμπου. Τέλος ὁ Ἱ. Βογιατζίδης¹⁰ ἐξέφρασε διάφορον γνώμην συμφώνως μὲ τὴν ὁποίαν τὰ Σέρβια ἦσαν ἡ πρωτεύουσα καὶ ὄχι τὰ Τρίκκαλα. Ἐβάσισε δὲ τὴν γνώμην του ταύτην ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν φράσεων τοῦ Καντακουζηνοῦ: «ἥς [=τῆς πόλεως τῶν Σερβίων] ἤρχε μετὰ τῆς ἄλλης Θετταλίας Πρεάλιμπος»¹¹ καὶ «ἥ [=τοποθεσία τῶν Σερβίων] ὁ Πρεάλιμπος ἐνδιατρίβων, τάφρων μὲν οὐκ ἐδεήθη...»¹², αἱ ὁποῖαι νομίζω

¹ I. Sokolon, «Krupnye i melkie vlasteli v Fessalii v epohu Paleologon», Vizantijskij Vremennik, 24 (1923 - 1926), 41.

² C. Hopf, Gesch. Griechenlands, I, 446β.

³ Π. Ἀραβαντινός, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, 1, 132.

⁴ Γ. Δεστούνης, Ἱστορικὸν Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Πρόκλου μοναχοῦ περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ δεσπότη καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελούμπου, ρωσιστὶ μεταφρασθέν, ἰδίαις καὶ πολλῶν σημειώσεσι ἐξηγηθὲν ὑπὸ — (S. Peterburg 1858), 7, 21.

⁵ P. Uspenskij, Putešestvie b meteorskie i osoolimpijskie monastyri v Fessalii (S. Peterburg 1896), 121.

⁶ L. Heuzev, Excursion dans la Thessalie turque (Paris 1927), 84.

⁷ Α. Ἀδαμαντίου, «Ἐργασίαι ἐν Μετεώροις», Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. Ἐταιρείας 1909 (Ἀθήναι 1910), 225, 1.

⁸ Μ. Γούδας, Εἰς κριτικὴν του τοῦ ἀνωτέρω δημοσιεύματος εἰς τὴν Βυζαντιδα, 2 (1911 - 1912), 231.

⁹ S. Cirac Estopanan, Ἐνθ' ἀν., I, 116, 118.

¹⁰ Ι. Βογιατζίδης, «Τὸ Χρονικὸν τῶν Μετεώρων», ΕΕΒΣ, 1 (1924), 168.

¹¹ Καντακουζηνός, 3, 130.

¹² Ἐνθ' ἀν., 3, 131.

δὲν δικαιολογοῦν τὸ συμπέρασμά του. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πρώτην φράσιν δὲν πιστεύω ὅτι ἐννοεῖ αὐτὸ τὸ ὅποιον γράφει ὁ Ἰ. Βογιατζίδης, διότι τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Καντακουζηνὸς ὁμιλεῖ εἰς τὸ ἔργον του ἐν ἐκτάσει εἰδικῶς περὶ τῶν Σερβίων ἢ φράσις «ἧς ἦρχε μετὰ τῆς ἄλλης Θειταλίας Πρεσλίμπος» δὲν σημαίνει ὅτι τὰ Σέρβια εἶχον τὴν θέσιν πρωτενούσης, ἀλλὰ ὅτι ἀπλῶς ὑπῆγοντο εἰς τὸν Πρελοῦμπον ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ Θεσσαλία. Ἡ δὲ δευτέρα φράσις πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ἐν σχέσει μὲ τὰ γεγονότα εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται, τ.ἐ. τὴν ἐκστρατείαν τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Σέρβων εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὸ 1350 καὶ ἰδιαίτερώς τὴν εἰσβολὴν τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἦτο φυσικὸν λοιπὸν κατὰ τὴν κρίσιν ἐκείνην στιγμὴν ὅπως σπεύσῃ ὁ Πρελοῦμπος μὲ τὸν στρατόν του εἰς τὰ Σέρβια, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως, ἄριστον ὄχυρόν¹, πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Συνεπῶς ἐὰν ὁ Πρελοῦμπος παρευρίσκετο κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὰ Σέρβια δὲν σημαίνει ὅτι διέμενεν ἐκεῖ μονίμως καὶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ πρωτεύουσά του. Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Καντακουζηνοῦ δὲν ἐπιτρέπει τοιούτου εἵδους ὑποθέσεις. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι τὰ Τρίκαλα ὑπῆρχαν ἡ πρωτεύουσα τοῦ Πρελοῦμπου ἔχουν δίκαιον διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους: α) Τὰ Τρίκαλα εἶναι ἐν ἑκ τῶν πλέον στρατηγικῶν σημείων τῆς Θεσσαλίας καὶ εἶναι καλῶς ὠχυρωμένα ὑπὸ τῆς ἰδίας φύσεως². β) Ὁ Πρελοῦμπος ἐδολοφονήθη παρὰ τὰ Τρίκαλα³ ἐγκαταλείψας τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν αὐτήν⁴. γ) Ὁ Συμεὼν Οὕρεσης, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀργότερον κύριος τῆς Θεσσαλίας διέμενεν εἰς τὰ Τρίκαλα⁵.

Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πρελοῦμπου ὡς διοικητοῦ (καίσαρος) τῆς Θεσσαλίας δὲν ἔχει διαλευκανθῇ ἐπαρκῶς καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς σιωπῆς τῶν πηγῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος. Ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ ζήτημα

¹ Ἐνθ' ἀν., 3, 130, 131. Πρβλ. L. Henze y, *Le mont Olympe et l'Acaranie* (Paris 1860), 208 καὶ S. Cirac Estopan an, Ἐνθ' ἀν., I, 151.

² M. Leake, *Travels in Northern Greece*, I, 426 κέξ., IV, 258 κέξ.

³ Βίος ἀγ. Ἀθανασίου (ἐκδ. Βέη), Βυζαντίς, 1 (1909 - 1910), 258 - 259 (ἐκδ. Λάμπρου), NE, 2 (1905), 84. Πρβλ. I. Βογιατζίδην, ἐν Ἀθηνᾶς, 24 (1912), 352 - 354 καὶ ΕΕΒΣ, 1 (1924), 169.

⁴ Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Cirac Estopan an), 38: «τεθνηκώς γὰρ ὁ Πρελοῦμπος ἐκεῖνος, κατέλιπε αὐτήν [=καίσαρίσαν] ἐν τῇ Τρικκάλων πόλει μετὰ καὶ υἱέως».

⁵ Ἐνθ' ἀν., 37: «καὶ ἐν τῇ τῶν Τρικκάλων πόλει τὰ βασιλεία ἐπήξατο». Ἐπίσης τὸ Rodoslov καὶ μεσαιωνικὸν σερβικὸν χρονικὸν γράφουν (κατὰ μετάφρασίν μου) ὅτι ὁ Συμεὼν ἐκυβέρνησεν εἰς ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὴν πόλιν τῶν Τρικκάλων ἐνθα καὶ ἀπέθανε» (L. Stojanovic, «Srpski rodoslovi i letopisi», Glasnik, 53 (1883), 11, 62.

τοῦτο οἱ C. Horf¹ καὶ M. Γούδας² ἐπρότειναν τὴν χρονολογίαν 1350, ὁ 'Α. Ἀδαμαντίου³ τὴν χρονολογίαν 1353-1354 καὶ ὁ 'Ι. Βογιατζίδης⁴ τὴν χρονολογίαν 1348. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Πρελοῦμπος διωρίσθη καῖσαρ ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων του, δηλαδή κατὰ τὸ ἔτος 1348. Τοῦλάχιστον αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν δίδει τὸ ἀκόλουθον χωρίον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, ἡ μόνη πηγὴ ἣ ὁποία ρίπτει ὀλίγον φῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος: «Εἶτα καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν ἐπιπηδᾷ [=Δουσάν] καὶ ταύτην ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος ἓνα τῶν αὐτοῦ σατραπῶν Πρέλουμπον οὕτω καλούμενον, ἄρχοντα ταύτης ἀναδείκνυσι, τῷ τοῦ καίσαρος ἀξιώματι τοῦτον τιμήσας»⁵. Ἄλλωστε ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας πρὸς τὸν Δουσάν γίνεται φανερόν ὅτι ὁ Πρελοῦμπος (Prealipo, κατὰ τὴν ἐπιστολὴν) ἦτο διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας ἤδη πρὸ τοῦ ἔτους 1350⁶.

Κατὰ τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὴν Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Αἰτωλοακαρνανίαν καὶ ἐστερέωνον τὴν θέσιν των εἰς τὰ ἐδάφη αὐτά, οἱ Βυζαντινοὶ διήρχοντο νέαν κρίσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Καντακουζηνὸς ἦτο ἀσθενὴς ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἐκτὸς τούτου εὗρίσκετο εἰς διαφορὰς μετὰ τῶν Γενουησίων τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὰ ἔτη 1348-1359⁷. Ἡ Βενετία καὶ ὁ Δουσάν θέλοντες ὅπως ἐπωφεληθοῦν τῆς εὐκαιρίας, προσεπάθησαν ὅπως σχηματίσουν συμμαχίαν στρεφομένην ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου δύο φορὰς, τὴν μὲν πρώτην πρωτοβουλίᾳ τῆς Βενετίας (1349)⁸ τὴν δὲ δευτέραν πρωτοβουλίᾳ

¹ C. Horf, *Chroniques gréco-romanes*, 520. Εἰς τὸ βιβλίον ἀναγράφεται ἡ χρονολογία 1340, τὸ ὅποion εἶναι ἀναντιρρήτως τυπογραφικὸν λάθος, διότι ἡ Θεσσαλία ὡς γνωστὸν δὲν εἶχε κἄν καταληφθῇ τότε ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ ὁ ἴδιος ὁ Horf προτείνει ἄλλοις τὸ ἔτος 1350. Ὁ Ν. Α. Βέης (Βυζαντίς, 1 (1909-1910), 236a) ἀκολουθῶν τὸν Horf, ἐπρότεινε τὸ ἔτος 1340 χωρὶς νὰ προσέξῃ ὅτι πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ λάθους.

² Μ. Γούδας, *Βυζαντίς*, 2 (1911-1912), 241.

³ Α. Ἀδαμαντίου, *Ἐνθ' ἀν.*, 225, 1. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Ἀδαμαντίου ἐπρότεινε τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν παρερμηνεύσας μίαν παράγραφον τοῦ Horf (*Gesch. Griechenlands*, I, 446β).

⁴ Ι. Βογιατζίδης, *Ἐνθ' ἀν.*, ΕΕΒΣ, 1 (1924), 167. Εἰς προγενέστερον ὅμως δημοσίευσμά του ἐπρότεινε τὴν χρονολογίαν 1350 (*Ἀθηνᾶ*, 24 (1912), 352, 353).

⁵ Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Círac Estopanan), 35-36.

⁶ S. Ljubic', *Ἐνθ' ἀν.*, III, 169.

⁷ Γρηγοράς, II, 841. Πρβλ. G. Ostrogorsky, *Gesch. d. byz. Staates*, 380-381 καὶ E. Skrzinska ja, «Genuezy v Konstantinopole v XIVv.», *Vizantijskij Vremennik*, 26 (1947), 215-231.

⁸ Fr. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii* (Vindob. 1858), 153. S. Ljubic', *Ἐνθ' ἀν.*, III, 115, 119, 143, 160. Ἐπίσης εἰς *Glasnik*, 27 (1870), 286.

τοῦ Δουσάν (1350)¹, χωρὶς ὅμως ἀποτελέσματα. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καντακουζηνὸς ἐτακτοποίησε τὰς διαφορὰς τοῦ μετὰ τῶν Γενουηνσίων καὶ ἀμέσως ἐσχεδίασε μίαν σοβαρὰν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Σέρβων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ κρίσιμος θέσις εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, περικυκλωμένης ὑπὸ σερβοκρατουμένων ἐδαφῶν καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ Δουσάν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Βοσνίας, ἐνθα διεξῆγε πόλεμον, ἀπῆλθον ἐνέργειαν ἐκ μέρους τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ὁποία κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἦτο οὐσιαστικῶς αὐτόνομος², διήρχετο ταραχώδη περίοδον μὲ τοὺς Ζηλωτάς³, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀρχὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀλλὰ καὶ διέκειντο φιλικῶς μᾶλλον πρὸς τοὺς Σέρβους⁴. Ὁ Ἀλέξης Μετοχίτης, πρωτοσέβαστος τῆς Θεσσαλονίκης, ὑποπτευθεὶς ὅτι οἱ Ζηλωταὶ ἐσχεδίαζον παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς Σέρβους⁵ κατόπιν μυστικοῦ συμφώνου μετ' αὐτῶν, ἔστειλεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Καντακουζηνὸν παροτρύνων αὐτὸν ὅπως ἐνεργήσῃ καταλλήλως. Ὁ Καντακουζηνὸς ἀνέγνωσε τὰς ἐπιστολὰς μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἀμέσως ἐξήτησε στρατιωτικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν γαμβρόν του Ὁρχάν, ἡ ὁποία πράγματι ἐστάλη ἀλλὰ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀντὶ νὰ βαδίσῃ ἐναντίον τῶν Σέρβων τῆς Μακεδονίας, ἐπειδὴ ὁ Ὁρχάν ἠπειλεῖτο ὑπὸ ἄλλων Τούρκων ἐμιρῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν σερβοκρατουμένην Μακεδονίαν μόνοι των. Κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1350⁶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀφίχθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ θαλάσσης μετὰ τοῦ συναυτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος τῶν Ζηλωτῶν συνελήφθησαν ἀμέσως καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· χωρὶς δὲ νὰ χρονοτριβῇ ὁ Καντακουζηνὸς ἠνάγκασε τοὺς Σέρβους ὅπως ἐκκενώσουν τὰ περὶ τῆς Θεσσαλονίκης ἐδάφη καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ του καὶ δμάδων Τούρκων μισθοφόρων κατώρθωσε ὅπως καταλάβῃ τὸ

¹ S. Ljubic', "Ενθ' ἀν., III, 174 - 176.

² Βλ. O. Tafrali, Thessalonique au XIVe siècle (Paris 1913), 249.

³ Περὶ τῶν Ζηλωτῶν βλ. O. Tafrali, "Ενθ' ἀν., 225 - 272. Γ. Κορδάτου, "Η κομμουνία τῆς Θεσσαλονίκης" (Ἀθήνα 1928). Ch. Diehl, "Journées revolutionnaires byzantines", Revue de Paris, 1 (1928), 151 - 172. B. Gorianov, "Vosstanie zilotov v Vizantii, 1342 - 1349", Izvestija Akademii Nauk SSSR, serija istorii i filosofii, 3 (1916), ἀριθ. 1, 92 - 96. B. Gorianov, "Pervaja gomilija Grigorija Palamy, kak istočnik k istorii vosstanija zilotov", Vizantijskij Vremennik, 26 (1947), 261 - 266.

⁴ Καντακουζηνός, 3, 104, 118.

⁵ "Ενθ' ἀν., 3, 103 - 109. Πρβλ. O. Tafrali, "Ενθ' ἀν., 251.

⁶ Ὁ O. Tafrali ("Ενθ' ἀν., 252) ἀναβιβάζει τὸ γεγονὸς εἰς τὸ ἔτος 1349, ἐσφαλμένως ὅμως τοῦτο, διότι κατὰ τὸν Καντακουζηνόν (3, 117) καὶ Γρηγοράν (2, 876) τὸ γεγονὸς συνέβη κατὰ τὸ 1350 ἀναμφιβόλως.

πλείστον τῆς Μακεδονίας¹. Κατόπιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὰς μικρὰς πόλεις Λυκοστόμιον καὶ Καστρίον². Ἀπὸ ἐκεῖ κατηνθύνθη πρὸς τὰ Σέρβια, τὸ φυσικὸν αὐτὸ ὄχυρόν, τὴν στρατηγικὴν θέσιν καὶ σημασίαν τῶν ὁποίων περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ Καντακουζηνὸς διὰ τῶν ἑξῆς: «εἰ ταύτης [=τῆς πόλεως τῶν Σερβίων] περιγένοιτο καὶ Θετταλίαν πᾶσαν καθέξοντος βασιλέως ἀσφαλῶς»³. Εἰς τὰ Σέρβια ὅμως εἶχε συγκεντρωθῇ στρατὸς τοῦ Πρελούμπου ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ εἶχε κατασκευάσει πλῆθος ἀμυντικῶν ἔργων. Ὁ Καντακουζηνὸς μᾶς δίδει λεπτομερῆ διήγησιν περὶ τῶν ἀμυντικῶν αὐτῶν ἔργων καὶ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Πρελούμπος ἡγεῖτο εἰς τὰ Σέρβια φρουρὰς πλέον τῶν πεντακοσίων ἀνδρῶν⁴. Ὁ βυζαντινὸς ὅμως στρατὸς ἐπετέθη καὶ ἐπολιορκήσῃ τὰ Σέρβια φέρων οὕτω τὸν Πρελούμπου εἰς δύσκολον θέσιν. Ὁ Πρελούμπος μάλιστα θὰ ἐγκατέλειπε τὰ Σέρβια, εἰ δὲν τὸν συνεβούλευον οἱ περὶ αὐτὸν ὅτι, ἐγκαταλειφθέντων τῶν Σερβίων, δὲν ὑπάρχει ἐλπίς ἀποτελεσματικῆς ἀντιστάσεως εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς Θεσσαλίας⁵. Ἡ ἀπόφασις ὅπως μένουν εἰς τὰ Σέρβια ἀπεδείχθη σωτήριος διὰ τὸν Πρελούμπου, διότι καταρρακτώδεις χειμεριναὶ βροχαὶ ἠνάγκασαν τὸν Καντακουζηνὸν ὅπως λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἀποσυρθῇ πρῶτον εἰς τὴν Βέρροϊαν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διώρισεν ὅμως τὸν Διπλοβατάτζην⁶ διοικητὴν τῆς Βερροΐας καὶ τὸν Νικηφόρον Σαραντηνὸν διοικητὴν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων τῶν ὁποίων εἶχε γίνεи κύριος⁷.

Αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Χλάπαινος⁸ καὶ ὁ Τολίσθαβος⁹ ἠττομόλησαν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς¹⁰,

¹ Καντακουζηνός, 3, 130.

² Περὶ Λυκοστομίου βλ. L. Heuzey, "Ενθ' ἀν., 85 καὶ NE, 2 (1905), 82. Περὶ Καστρίου βλ. I. Βογιατζίδου, ΕΕΒΣ, 1 (1924), 150, 151.

³ Καντακουζηνός, 3, 131.

⁴ "Ενθ' ἀν., 3, 131. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἀμυντικὰ μέτρα τὰ ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Πρελούμπου εἰς τὰ Σέρβια ὁ T. Florinskij ("Ενθ' ἀν., 184, 4) θεωρεῖ τὰς εἰδήσεις τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς «ὀλιγόπιστον ἀφήγησιν», τὸ ὅποιον ὅμως νομίζω δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι εἰς τοιαύτας περιπτώσεις δύναται πολὺ εὐκόλως νὰ συμβοῦν αὐτὰ πού περιγράφει ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς (μεταζινήσεις πληθυσμοῦ κλπ.).

⁵ Καντακουζηνός, 3, 131.

⁶ Περὶ τούτου βλέπε τὴν μελέτην τοῦ Α. Μουστοξύδου, «Θωμᾶς Διπλοβατάτζης», Ἑλληνομνήμων 2 (1843), 97.

⁷ Καντακουζηνός, 3, 135.

⁸ Περὶ τοῦ Σέρβου τούτου βλ. St. Novakovic', Stara srpska vojska (ἀνατυπ. ἐκ Ratnik, Beograd 1893), 87, 141. Ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον τοῦ 1385 (J. Müller, «Historische Denkmäler in der Klöster des Athos», Slavische Bibliothek (ἐκδ. Fr. Miklosick), 1 (1851), 167).

⁹ Εἶναι ὄνομα προσώπου καὶ ὄχι τοπωνύμιον, ὡς ἐνόμισεν ὁ Hoff ("Ενθ' ἀν., I, 146a).

¹⁰ Καντακουζηνός, 3, 135. Ὁ T. Florinskij ("Ενθ' ἀν.), δὲν

καὶ ἡ πόλις τῶν Σκοπίων, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Σερβικοῦ κράτους, ἐσχεδιάζεν ὅπως παραδοθῇ εἰς τὸν Βυζαντινὸν αὐτοκράτορα διὰ μίαν στιγμήν, ἀνησυχῆσαν μεγάλως τὸν Δουσάν, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν Βοσνίαν. Λαβὼν ὁ Σέρβος ἡγεμὼν μικρὸν ἀλλὰ ἀξιόμαχον στράτευμα κατηυθύνθη πρὸς νότον καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1350, εὗρισκόμενος ἔξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, ἔστειλε πρεσβείαν πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν διὰ τῆς ὁποίας τὸν προσεκάλει ὅπως διαρρυθμίσουν εἰρηνικῶς τὰς διαφορὰς των. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνητηθήσαν ἔξωθεν τῆς πόλεως καὶ μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις συνεφώνησαν ὅπως «αὐτίκα Ἀκαρνανίαν καὶ Θετταλίαν, Σέρβιάν τε καὶ τὰς ἐντὸς τούτων πρὸς θάλασσαν πολίχνας, καὶ Βέρροϊαν καὶ Ἔδεσσαν, Γυναικόκαστρον τε καὶ Μυγδονίαν μετὰ τῶν κατφκισμένων πόλεων, καὶ τὰς περὶ Στρυμόνα κόμας ἄχρι τῶν Φερῶν ὁρίων, καὶ Ταντεςάνου ὄρη προσαγορευόμενα ἀπένεμε [ὁ Δουσάν] Ῥωμαίοις, Ζίχνα δὲ καὶ Φεράς καὶ Μελενίκον καὶ Στρώμβιτζαν καὶ Καστορίαν καὶ τὰς ἄλλας Μακεδονικὰς κόμας καὶ πολίχνας, αἱ τῶν εἰρημένων ὄρων ἐκτὸς ἦσαν, Κράλην ἔχειν»¹. Ὁ Δουσάν ὅμως δὲν συνεμορφώθη μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, διότι ἐπείσθη ὑπὸ ὁμάδος Ἑλλήνων τοῦ κόμματος τοῦ Παλαιολόγου ὅτι ἡ θέσις τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦτο ἐπισηφελὴς λόγῳ τῆς πιθανότητος ἐκρήξεως νέου ἐμφυλίου πολέμου μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἡτοιμάσθησαν διὰ πόλεμον πάλιν, ἐσωτερικὰ δὲ ζητήματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἠνάγκασαν τὸν Καντακουζηνὸν ὅπως ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν πρωτεύουσάν του. Ὁ Δουσάν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαβῇ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου τοῦ 1351 εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν Ἔδεσσαν². Ἐν συνεχείᾳ κατέλαβε καὶ τὰς ἄλλας Μακεδονικὰς καὶ Θεσσαλικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιέλθει εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐντὸς μικροῦ διαστήματος ἔαν κρίνωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Σέρβος ἡγεμὼν ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Βοσνίαν κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους³. Λεπτομερείας περὶ τῆς ἀνακαταλήψεως τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων δὲν γνωρίζομεν ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ Βέρροϊα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ροδοσλάβου Χλαπαίνου⁴, τοῦ ἰδίου προσώπου τὸ ὁποῖον εἶχεν αὐτομολήσῃ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Ὁ Χλαπαῖνος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρέμεινε διοι-

δίδει πίστιν εἰς τὴν εἶδσιν αὐτὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξηγῇ τὸν λόγον.

¹ Καντακουζηνός, 3, 155 - 156.

² Ἐνθ' ἀν., 3, 162: «Ἰανουαρίου ἄρτι ἱσταμένου».

³ *Chronica Ragusina Junii Restii item Joannis Gundulae (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, XXV, Zagreb 1893)*, 133.

⁴ *Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου* (ἐκδ. Círac Estopanan), 38.

κητής τῆς Βερροίας καὶ τῶν πέριξ ἑδαφῶν¹, ἐνῶ αἱ Θεσσαλικάι πόλεις ἐπεστράφησαν εἰς τὸν Γρηγόριον Πρελοῦμπον.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας τοῦ Καντακουζηνοῦ ὅπως καταλάβῃ τὴν σερβοκρατούμενην Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἔχομεν ἐλαχίστας εἰδήσεις περὶ τοῦ Πρελούμπου καὶ τῶν Σέρβων τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ὄνομά του μνημονεύεται ἐν σχέσει μὲ τὴν προσπάθειαν τοῦ Πάπα τῆς Ανίγνοι κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1354 ὅπως πείσῃ τὸν Δουσάν νὰ οργανώσῃ μίαν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐπίσης γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Βίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, τοῦ Μετεωρίτου ὅτι ὁ Πρελοῦμπος μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν Ἀλβανῶν τῆς Θεσσαλίας². Ἡ συνθήκη ὅμως αὕτη δὲν διετερήθη ἐπὶ πολὺ καὶ εἰς μίαν συμπλοκὴν μεταξὺ τῶν Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν ἐφονεύθη παρὰ τὰ Τρίγκαλα ὁ Γρηγόριος Πρελοῦμπος, ὃς εἶχεν ἀκριβῶς προφητεύσει ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος³. Τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τοῦ θανάτου του δὲν γνωρίζομεν, ἐκ τῶν εἰδήσεων ὅμως τοῦ Καντακουζηνοῦ⁴ καὶ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου⁵ δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Δουσάν, ὁ ὁποῖος συνέβη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου 1355⁶. Συνεπῶς ὁ Πρελοῦμπος πρέπει νὰ εἶχεν ἀποθάνει κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου 1355 ἢ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1356⁷.

¹ Πρβλ. C. Jireček, "Ενθ' ἀν., I, 402.

² Βίος ἀγ. Ἀθανασίου (ἐκδ. Βέη), Βυζαντίς, 1 (1909 - 1910), 258.

³ "Ενθ' ἀν., 258 - 259: «Ὁ γὰρ καῖσαρ ἐκεῖνος ὁ Πρεάλημπος μετὰ τὸ ἐνορσῶσαι τοὺς Ἀλβανίτας, ὅστις καύχημα ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν [=ἀγ. Ἀθανάσιον] ὑπεδείκνυε· ὁ δὲ ὄντως λαλῶν ἐνώπιον βασιλέων καὶ οὐκ αἰσχυρόμενος ἔφη: 'σὺ μὲν ὡς χόρτα λαβὼν μὴ κανῶ· πληρῶσαι γὰρ ἔχεις τούτων χάριν διὰ τάχους αἵματα, οἰκεῖα' ὅπερ καὶ γέγονε· πληγεῖς κατὰ γαστρός καὶ αἰμοῤῥοήσας μετ' οὐ πολὺ τέθνηκεν». Πρβλ. τὸ ἴδιον χωρίον καὶ εἰς τὴν παρὰφρασιν τοῦ βίου εἰς τὴν δημῶδη, NE, 2 (1905), 61 - 87.

⁴ Καντακουζηνός, 3, 315.

⁵ Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (ἐκδ. Cirac Estopanan), 36.

⁶ Βλ. C. Jireček, "Ενθ' ἀν., I, 412. St. Stanojević, Istorija srpsko-ga naroda (Beograd 1926³), 173. V. 'Corovic', «Dušan», Narodna Enciklopedija Srpsko - Hrvatsko - Slovenačka (ἐκδ. St. Stanojević), I, 612, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁷ Ὁ Mauro Orbini ("Ενθ' ἀν., 268) ἀναβιβάζει τὸν θάνατον τοῦ Πρελοῦμπου εἰς τὸ ἔτος 1354, ἐπειδὴ ἀναφέρει τὸν Δουσάν ὡς θανόντα κατὰ τὸ 1354. Ὁ C. Hopf ("Ενθ' ἀν., I, 446β) ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ὁ Πρελοῦμπος ἀπέθανε πρὸ τοῦ Δουσάν. Ἡ γνώμη αὕτη πάντως δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν πηγῶν. Ὁ Χαλκονοδύλης, I, 29 (ἐκδ. Darkó) δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Δουσάν προηγῆθη τοῦ θανάτου τοῦ Πρελοῦμπου. Τέλος ὁ C. Jireček (Archiv f. slav. Philologie, 33 (1911 - 1912), 589) εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὁ Πρελοῦμπος ἀπέθανε κατὰ τὸ 1356.

Ὁ θάνατος τοῦ Πρελούμπου καὶ ἐν γένει ἡ ἐσωτερικὴ κρίσις ἣ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τὸ Σερβικὸν κράτος (αὐτονομιστικαὶ κινήσεις, διενέξεις καὶ τὰ τοιαῦτα) λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ Δουσάν, ἔδωσαν ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν δεσπότην τοῦ Αἴνου Νικηφόρον¹, υἱὸν τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου Ἰωάννου Β' Ὁρσίνη, ὅπως ὀργανώσῃ ἐκστρατείαν πρὸς ἐπανάκτησιν τῶν σερβοκρατουμένων ἐδαφῶν τοῦ πατρὸς του. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1356² ἐγένετο κύριος αὐτῆς εὐκόλως, καταλαβὼν δὲ τὰ Τρίκκαλα ἐξέβαλε «τῆς ἀνδρῶας ἀρχῆς» τὴν Πρελούμπισσαν, ἣ ὁποία ἐζήτησε καταφύγιον μετὰ τοῦ υἱοῦ της Θωμᾶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀδελφοῦ της βασιλέως τῆς Σερβίας Οὐρση Ε', ὁ ὁποῖος εἶχε τότε διαδεχθῇ τὸν πατέρα του Στέφανον Δουσάν εἰς τὸν σερβικὸν θρόνον³. Τοιουτοτρόπως ἡ Θεσσαλία περιῆλθεν μίαν ἀκόμη φορὰν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλά, δυστυ-
χῶς, διὰ μικρὸν μόνον διάστημα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡ. ΣΟΥΛΗΣ

¹ Περὶ τοῦ Νικηφόρου βλ. Α. Μουστοξύδου, ἐν Ἑλληνομνήμονος 8 (1845), 494 κξ. καὶ I. Grimaldi, Origine e storia degli Angelo-Comneno imperatori orientali e despoti epiroti (Napoli 1906), 112-119.

² Βλ. Γρηγοράν, 3, 556. Πρβλ. C. Porf, Ἐνθ' ἀν., I, 458β. C. Jireček, Ἐνθ' ἀν., I, 416.

³ Χρονικὸν Κομνηνοῦ καὶ Πρώλου (ἐκδ. Cirac Estopanan), 38.